

Den tolfte augusti år 1628 samlas Rådet i Stockholm för att skriva ett brev till kung Gustav II Adolf, som är i Polen där kriget rasar. Herrarna i rådet har tråkiga nyheter.

"...förledne söndag som var den 10 i denna månad, seglade skeppet Vasa ut. Tyvärr gick det inte bättre än att när det kommit ut till Beckholmsudden, gick skeppet till botten med kanoner och allt. Det ligger på 18 famnars djup.

Vad rätta orsaken till olyckan är vet vi inte och vi har ännu inte kunnat förhöra någon som var med på skeppet. Vi har sökt råd om hur skeppet skulle kunna tas upp och nu har en engelsman vid namn Bulmer lovat att ta sig an uppdraget."

Man lyckades inte bärga Vasa. Hon blev kvar på botten och föll så småningom i glömska.

Mer än trehundra år senare...

Några somrar på 1950-talet kunde invånarna i Stockholm se en man sitta i en liten båt i vattnet utanför Beckholmen. Det var Anders Franzén som envist letade efter ett skeppsvrak från 1600-talet. Han hade letat fram Rådets brev till kungen och var nu fast besluten att hitta Vasa.

Sommaren 1956 fastnade det äntligen en liten bit gammal svart ek i hans propplod. Dykare gick ned för att undersöka om det kunde vara möjligt att det var Vasa som låg där. Dykaren Per Edvin Fältling ropade i sin dykartelefon: "Jag ser inget, för här är kolsvart, men jag känner något stort. Det är en skeppssida. Här kommer en kanonport, här är en till. Det är två rader! Det måste vara Vasa!"

Dykarna började lyfta upp lösa delar från botten. Det var rytande lejon, vackra sjöjungfrur, kraftfulla krigare, ståtliga kejsare som alla hade trillat av skeppet. De var fastsatta med järnbultar som rostat bort efter så lång tid i vatten. Men själva skrovet var helt tack vare tusentals träspikar.

Vasa bärgades och bröt vattenytan några år senare, den 24 april 1961. Nu kunde arkeologerna gå ombord. Vad skulle de finna inne i skeppet?

Slam och lera spolades bort och föremål efter föremål kunde försiktigt plockas fram. De hittade båtsmännens personliga tillhörigheter, timmermännens verktyg, kockens stora järngryta, befällets brädspel, kaptenens fina tennpottor. De hittade också skelett efter åtminstone sexton människor som var med ombord och inte hade lyckats rädda sig när Vasa sjönk.

Skeppet berättar om en tid för länge sedan

När Vasa byggdes förde Sverige krig mot Polen. Där regerade Gustav II Adolfs kusin, Sigismund. Han var en gång också kung i Sverige men hade blivit avsatt för att han var katolik. Kriget mellan Polen och Sverige handlade om att båda dessa länder ville ha makten i Östersjöområdet. Det var också en religionsstrid – det protestantiska Sverige mot det katolska Polen. Gustav II Adolf var också orolig för att Sigismund skulle kräva Sveriges krona tillbaka.

Vasa byggdes för att ingå i flottan som skeppade trupper av soldater till kriget i Polen. Skeppen i flottan skulle också hindra polackerna från att anfälla Sverige.

Skeppsgården i Stockholm, där Vasa byggdes, var en av Sveriges största arbetsplatser. Hit kom timmermän, smeder, bildhuggare, repslagare, segelsömmare. De kom från hela landet. Några kom ända från Tyskland och Holland, för det fanns inte tillräckligt många skickliga specialister inom landets gränser. Ekar i mängder fälldes runtom i landet och skeppades eller flottades till Stockholm för att bli skeppstimmer. Rep, segelduk och färg till alla skulpturerna importerades från Lübeck och Baltikum. Det var en livlig arbetsplats med ett myller av människor och varor.

Efter drygt två år var Vasa färdig. Den 10 augusti år 1628 var hon riggad, lastad och klar för avfärd.

Det var båtsmännen och befälen som hade gått ombord den där söndagen i augusti. Ute på Älvsnabben i Stockholms södra skärgård låg örlogsbasen. Det var dit Vasa var på väg för att hämta upp 300 soldater och sedan invänta order från kungen som var i Polen.

Det behövdes ungefär 90 båtsmän och runt 20 befälspersoner för att kunna segla ett så stort skepp. Det är osäkert hur många människor som var med på Vasas jungfrufärd, men troligen var det 150 personer. Det kan man läsa dagböcker och brev från den tiden.

Än idag vet vi inte namnen på Vasas båtsmän. Det finns inga bevarade dokument som kan säga något om det. Men vi vet hur det gick till när man skulle utse vilka invånare i landet som skulle bli båtsmän och knektar.

Hela landet var indelat i socknar och varje socken hade en kyrka. Prästen hade i uppdrag att skriva upp namnen på alla som bodde i hans socken. Namnlistorna lämnades sedan till kungens kommissarier som kom resande ut i landet en gång om året. Var tionde man mellan 15 och 60 år blev sedan utskriven till kriget.

De packade ned några få personliga saker i ett knyte, en liten kista eller en tunna; en egen träsked att äta med, en kniv och kanske några kopparmynt i en skinnpung. Ett extra klädesplagg för kalla nätter och matsäck för den långa vandringen. Så mycket mer var det inte.

Livet ombord

Så vandrade de hela vägen till Stockholm och gick ombord på skeppet. De bodde mellan kanonerna på batteridäcken. Där skulle de tillbringa sin tid när det inte arbetade med att segla skeppet. Här åt de sin mat och här sov de direkt på det hårda och skrovliga däcksgolvet. I de två kajutorna längst akterut i skeppet bodde befälet. De hade det lite bekvämare. De sov i utfällbara bänkar och kunde sitta till bords vid måltiderna.

Maten ombord var torkad och saltad för att den skulle hålla länge. Sällan bjöds det färsk mat. Besättningen drabbades ofta av bristsjukdomar. Smittsamma sjukdomar spred sig lätt mellan männen på de trånga batteridäcken. Med ombord på de stora skeppen fanns alltid en barberare. Han var sjukvårdare ombord och kunde lägga om sår och göra mediciner. Trots det var det många fler som dog av sjukdom än i strider.

Så mycket av det hårda livet ombord hann ju inte besättningen på Vasa uppleva. Deras resa blev kort. Men Vasa var bara ett av många skepp i flottan på 1620-talet. Livet på de andra skeppen fortsatte medan Vasa låg kvar därnere på botten. Och nu kan Vasa berätta för oss om sin tid, om livet till sjöss och i land i Sverige för länge sedan.

Varför sjönk Vasa?

Redan några veckor efter olyckan hölls ett förhör på Stockholms slott. Nu ville man ta reda på vad som orsakat katastrofen. Några anteckningar från det förhöret finns bevarade. Ingen dömdes, men man kom fram till att "skeppet är tyngre ovan med master och rår, segel och kanoner än under". Det stämmer, Vasa var för lätt nertill. Hon skulle behövt mer barlast. Numera tror man att Vasa nog kanske hade klarat sin första seglats, bara kanonportarna hade varit stängda. När Vasa lämnade hamnen stod alla luckor öppna eftersom man just hade skjutit dubbel svensk lösen, en signal som meddelade att skeppet nu gav sig av.

Var det kaptenen som slarvade genom att inte beordra stängning av luckorna? Var det han som ansvarade för barlasten som inte gjort sitt arbete ordentligt? Var det amiralens fel? Han lät skeppet segla ut, trots att krängningsprovet visat att skeppet var rankt. Var det felbyggt? Det var kungen som bestämt att Vasa skulle ha fler och tyngre kanoner än vad som var vanligt. Var det rent av hans fel?

Något enkelt svar finns inte att ge. Skeppet, föremålen, bevarade brev, protokoll och dagböcker är våra ledtrådar till det förflutna. Mycket får vi reda på genom att undersöka dem, men inte allt. Sökandet efter svaren på frågorna vi ställer om det förflutna fortsätter.